

Tanulmányok

HETVENÖT ÉVES A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA AGRÁRTUDOMÁNYOK OSZTÁLYA (1949–2024)

SEVENTY-FIVE YEARS OF THE SECTION OF AGRICULTURAL SCIENCES OF THE HUNGARIAN ACADEMY OF SCIENCES (1949–2024)

Horváth József

az MTA rendes tagja, professor emeritus
Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem Georgikon Campus, Keszthely
hor11895@mail.iif.hu

„Óriások vállán álltam.”
*Isaac Newton*¹

„Nem csak óriások vállán állunk,
de óriások ősei is vagyunk.”
Berényi Dénes (1996)

ÖSSZEFOGLALÁS

1949. október 31-én kezdte meg működését az MTA Biológiai és Agrártudományok Osztálya, és két évre rá az Agrártudományok Osztálya nyolc „alapító atya” munkája révén már önállóan folytatta tevékenységét. 75 éves fennállása alatt 91 tudóst választott tagjává (87 férfit és 4 nőt), és mára több mint húsz tudományág akadémiai „gazdája”.

ABSTRACT

On 31 October 1949, the Section of Biological and Agricultural Sciences of the Hungarian Academy of Sciences (MTA) began its activities. Two years later, the Section of Agricultural Sciences was already operating independently thanks to the efforts of eight “founding fathers”. Over the course of its 75-year history, the Section has elected 91 scientists (87 men and 4 women) as members and has now become the academic “host” of more than twenty disciplines.

Kulcsszavak: MTA Agrártudományok Osztálya (1949–2024), a tagok öt generációja, tudományágak

Keywords: Section of Agricultural Sciences of the Hungarian Academy of Sciences (1949–2024), five generations of members, disciplines

¹ Isaac Newton (1642–1727) Robert Hooke (1635–1703) angol tudósak 1675-ben írt levele (Gribben, 2003).

A második világháborúban a romokba dőlt ország, a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) épületében, könyvtárában, művészeti gyűjteményében keletkezett károk, a működés anyagi alapjainak hiánya, az infláció, a tudósok megélhetési problémái, a két egymással szemben álló rendszert képviselő tudósok politikai ellentmondása, belső harca, a „méltatlanok” kizárása, a beigért „tisztogatás és vérfrissítés”, a jövővel kapcsolatban érzett kilátástalanság, a szervezeti megújulással és a szervezeti reformmal kapcsolatos eltérő vélemények, a szovjet befolyás erősödése – amelyben a Szovjetunióból hazatért és akadémiai taggá választott személyek is közreműködtek – és főleg a tudósok jövővel kapcsolatban érzett kilátástalansága súlyos helyzet elé állította az Akadémiát, a tudományos élet megindulását.

Ilyen helyzetben és körülmények között került sor 1948-ban az MTA újraindítására, amely olyan feladatot tűzött maga elé, mint (1) a kutatási irányok kijelölése és a kutatás finanszírozása, (2) a tudományos intézetek létesítése, (3) a szakmai utánpótlás megtervezése, (4) tudományos kutatók és felsőoktatási szakemberek státus- és bérügyei (Kónya et al., 1973; Kovács, 1999a, 1999b; URL1). Az MTA és a Magyar Tudományos Tanács (MTT) munkájának köszönhetően 1949-ben érett meg az idő arra, hogy egy húsztagú bizottság közreműködésével – amelyben az agrártudósok közül részt vett Manninger Rezső (1890–1970) és Jávorka Sándor (1883–1961) – 1949. október 31-én hat tudományos osztály kezdhette meg működését: I. Nyelv és Irodalomtudomány, II. Társadalmi és Történeti Tudományok, III. Matematikai és Természettudományok, IV. Biológiai és Agrártudományok, V. Orvosi Tudományok, VI. Műszaki Tudományok.

Az MTA agrártudósai is ezen a napon, 1949. október 31-én – hetvenöt évvel ezelőtt – kezdték meg működésüket a biológusokkal együtt.² Két év múlva, 1951. december 22-én a biológusok és az agrárkutatók külön osztályt alapítottak,

² A biológusok és az agrártudósok együttműködésére jó példa Farkas Gábor (1925–1986) akadémikus, növényfiziológus és biokémikus munkássága, aki az MTA VIII. Biológiai Tudományok Osztályának volt a tagja, 1973 és 1976 között elnökhelyettese és az MTA IV. Agrártudományok Osztályához tartozó Növényvédelmi Kutató Intézet vezető kutatója, valamint azok egyike, akik az intézetet világhírűvé tették. Székfoglaló előadását *A növénybetegségek és a betegségellenállóság biokémiája (hipotézisek, tények, remények)* címmel 1978. március 20-án tartotta meg az MTA-n. Jó példa volt Jermy Tibor (1917–2014) zoológus is, aki 1952-ben a mezőgazdasági tudományok kandidátusa lett. Világhírű kutatómunkája az agráriumhoz köthető; 1969 és 1978 között a budapesti Növényvédelmi Kutató Intézet igazgatója volt. 1973-ban a biológiai tudományok doktora lett. Ezt követően 1980 és 1987 között a VIII. Biológiai Tudományok Osztályának elnökhelyettese, 1987–1990 között elnöke volt. 1976-ban az MTA levelező, 1985-ben a rendes tagjává választották. A hazai kísérleti rovarökológiai kutatások megalapozója, és a növény-rovar interakciók koevolúciós elméletével szemben kidolgozta a szekvenális evolúció elméletét. Neve hiányzik az agrártudósok közül. 1960-tól élete végéig munkatársa voltam, és tanúsíthatom, hogy világhírű munkássága inkább az agráriumhoz kötötte, amit soha nem is cáfolt meg.

és létrejött a Biológiai Tudományok Osztálya és az Agrártudományok Osztálya. Az Agrártudományok Osztályát Marek József (1868–1952) akadémikus vezette, az osztálytitkári teendőket pedig Somos András (1911–1996) akadémikus látta el.

AZ AGRÁRTUDOMÁNYOK ELSŐ GENERÁCIÓS RENDES ÉS LEVELEZŐ TAGJAI: AZ „ALAPÍTÓ ATYÁK”
(1918–1955)

Az MTA Agrártudományok Osztálya szűkebb értelemben vett alapítóinak, az „alapító atyáknak” az a nyolc, majd tágabb értelemben vett tizenhat akadémikus tekinthető, akiket az MTA 1918 és 1955 között a tagjainak választott. A szűkebb értelemben vett nyolc osztályalapító akadémikus közül öt állatorvos volt: Marek József (1868–1952) 1918-ban, Zimmermann Ágoston (1875–1963) 1922-ben, Manninger Rezső (1890–1970) 1927-ben, Mócsy János (1895–1976) 1941-ben, Kotlán Sándor (1887–1967) 1946-ban lett az MTA levelező tagja. Tekintettel arra, hogy az Agrártudományok Osztályán az állatorvosok aránytalanul többségben voltak, szükségessé vált az agrártudományok szélesebb körű képviselése. Ezért még az 1950-es évek elején akadémikussá választott három személy csatlakozott az „alapító atyákhoz”: 1951-ben Zólyomi Bálint (1908–1997), a botanika professzora, 1952-ben Kreybig Lajos (1879–1956), a talajtan professzora, és 1953-ban Sedlmayr Kurt (1900–1965), a növénynevelés professzora. Ezt követően az MTA Agrártudományok Osztálya több taggal bővült, és más tudományterületekkel kiegészülve az 1950-es évek közepére huszonnégy taggal vált teljessé.³

Ma már az MTA Agrártudományok Osztálya több mint húsz tudományág (agrárközgazdaság, agrárműszaki, erdőszet, kertészet, tájépítészet, állatorvostudomány, állattenyésztés, takarmányozás, növénytermesztés, növényvédelem, növénynevelés, mezőgazdasági biotechnológia, biomatematika, biometria, állatkísérlet, agrártörténet- és faluszociológia, talajtan, agrokémia, vízgazdálkodás és gyepgazdálkodás) „gazdája” (URL2). Az Osztály tagjai voltak 1918 és 1955 között: *Abrahám Ambrus* 1893–1989 / 1945, 1960; *Csukás Zoltán* 1900–1957 / 1954, 0; *Dudich Endre* 1895–1971 / 1932, 1942; *Erdei Ferenc* 1910–1971 / 1948, 1956; *Fehér Dániel* 1890–1955 / 1954, 0; *Gelei József* 1885–1952 / 1923, 1938; *Gimesi Nándor* 1892–1953 / 1948, 0; *Jávorka Sándor* 1883–1961 / 1936, 1943; *Kotlán Sándor* 1887–1967 / 1946, 1951; *Kreybig Lajos* 1879–1956 / 1951, 1954; *Manninger Rezső* 1890–1970 / 1927, 1939; *Marek József* 1868–1952 / 1918, 1938; *Máthé Imre* 1911–1993 / 1954, 1970; *Maucha Rezső* 1884–1962 / 1943, 1954; *Mócsy János* 1895–1976 / 1941, 1946; *Obermayer Ernő* 1888–1969 /

³ A nevek után a születési és elhalálozási év szerepel, a / jel utáni évszámok az akadémiai levelező taggá és rendes taggá választás évét jelentik. A 0 (nulla) azt jelenti, hogy a rendes taggá választásra nem került sor.

1953, 0; *Porpáczy Aladár* 1903–1965 / 1954, 0; *Rapaics Raymund* 1885–1954 / 1948, 0; *Schandl József* 1885–1973 / 1953, 1960; *Sedlmayr Kurt* 1900–1965 / 1951, 1953; *Somos András* 1911–1996 / 1949, 1955; *Soó Rezső* 1903–1980 / 1947, 1951; *Surányi János* 1886–1965 / 1944, 1960; *Zimmermann Ágoston* 1875–1963 / 1922, 1935; *Zólyomi Bálint* 1908–1997 / 1951, 1970.

1951 előtt az MTA Agrártudományok Osztályának tagjai (Marek József állatorvos, Zimmermann Ágoston állatorvos, 'Sigmund Elek agrárgeológus, Manninger Rezső állatorvos, Mócsy János állatorvos, Surányi János mezőgazdász, Kotlán Sándor állatorvos, Soó Rezső botanikus, Erdei Ferenc agrárközgazdász, Somos András kertész) közül öt állatorvos, egy-egy agrárgeológus, mezőgazdász, botanikus, közgazdász, kertész volt, akik reprezentálták a hazai és a külföldi tudományos elismertséget is. A felsorolt akadémikusok közül a több mint negyven év korkülönbség ellenére csak Ábrahám Ambrust, Soó Rezsőt és Somos Andrászt ismertem személyesen, akiknek a tudományos munkássága pályafutásom elején hatással volt rám.

Az első akadémikus, akivel az 1950-es évek elején Szegeden személyesen megismerkedhettem, Ábrahám Ambrus,⁴ az összehasonlító idegsvetán professzora volt. A találkozásra az adott alkalmat, hogy Szegeden a József Attila Tudományegyetemen 1950–1954 között tanuló testvérbátyám, Horváth Zoltán (1932–2019) Ábrahám professzor demonstrátora volt, aki testvérét, a keszthelyi gimnázium második osztályos tanulóját bemutatta a professzorának. Ábrahám professzor, akadémikus, nagy hatással volt rám. Vele kezdődött és folytatódott a tudósok és az akadémikusok iránt megnyilvánuló különleges tiszteletem, akiknek én is pályafutásom során a „vállára állhattam”, miként azt Isaac Newton (1642–1727) Robert Hooke (1635–1703) angol tudósak 1675-ben írt levelében vagy Berényi Dénes (1928–2012) akadémikus egy dolgozatában megemlítette: „Nem csak óriások vállán állunk, de óriások ősei is vagyunk” (Berényi, 1996).

Évtizedekkel később tudtam meg, hogy Ábrahám Ambrus az 1949-ben megalakult közös Biológiai és Agrártudományok Osztályának tagja volt.⁵ Ábrahám Ambrusra, az MTA Biológiai és Agrártudományi Osztály alapító tagjára emlé-

⁴ Ábrahám Ambrus Tusnádon (Csík vármegyében) született 1893. november 20-án. 1913–1967-ig a Premontrei Rend tagja volt. 1915 és 1918 között a budapesti egyetem hallgatója, 1917-ben pappá szentelték. 1919-ben természetrajz-földrajz szakos tanári, majd három év múlva, 1922-ben bölcsészdoktori oklevelet szerzett. 1930-ban a Szent István Akadémia rendes tagja, 1945-ben az MTA levelező tagja és 1960-ban rendes tagja lett. 1917–1934 között a budapesti egyetem Általános Élettani és Összehasonlító Anatómiai Intézetben adjunktus, majd magántanár volt. 1934-től a szegedi főiskola, egyetem főigazgatója, tanszékvezető egyetemi tanára volt. 1946. május 20-án tartotta meg *Receptorok a véredények falában* című levelező székfoglaló, 1960. december 14-én *A szív beidegződése* című akadémiai rendes tagi székfoglaló előadását. 1989. január 10-én halt meg, 96 éves korában (Markó et al., 2003).

⁵ 1949. február 5-től a Biológiai és Agrártudományok Osztályán belül létrejött a „Biológiai Albizottság”, majd 1951. december 22-én a Biológiai és Orvosi Tudományok Osztálya.

kezve őrzöm a testvéremnek ajándékozott *Szálfaember* című önéletrajzi írását, amelyben többek között azt írta: „A hegyről bármilyen magasra mentünk, egyszer csak le kell jönni, mert hamar jön az este, múló és maroknyi a lét.” Itt említem meg a Nobel-díjas Szent-Györgyi Albert (1893–1986) nevét is, akinek ismert egy mondása: „Keskeny utca, széles árok, ha dolgozom, nem ugrálok.” Több mint hat évtizedes oktatói-kutatói munka után vallom: A tudomány olyan többszintes épület, ahova nem visznek fel senkit, de kitartással fel lehet jutni lépcsőről lépcsőre, emeletről emeletre, és vissza is kell időben térni, aminek a bére az emlékezés. Az Agrártudományok Osztályát alapítók közül megemlítem Horn Artúr (1911–2003) akadémikus⁶ nevét, akire szintén a 1950-es években testvérem hívta fel a figyelmet azzal, hogy elragadtatással hallgatta egy Szegeden tartott előadását.

Az MTA Agrártudományok Osztályának legidősebb tagjaként érzelmi szükségét érzem annak, hogy az Osztály 1949–1999 közötti 50 évét áttekintő, tudománytörténetileg is fontos munkáira és a 75 éves Agrártudományok Osztályát „alapító atyák” második generációjára is emlékeztessenek (Csete, 1999; Kovács, 1990a, 1990b; Láng 1999; Stefanovits, 1999).

AZ AGRÁRTUDOMÁNYOK MÁSODIK GENERÁCIÓS RENDES ÉS LEVELEZŐ TAGJAI (1956–1973)

Az első generációs, osztályt alapító akadémikusok közül az 1956. évi tagválasztásig öten elhaláloztak: Gelei József és Marek József 1952-ben, Gimesi Nándor 1953-ban, Fehér Dániel 1955-ben, Rapaics Raymund 1954-ben. Rájuk és az életben maradottakra emlékezve köszönettel tartozunk azért, hogy az MTA Agrártudományok Osztályának rangot adtak itthon és külföldön.

Az MTA Agrártudományok Osztálya 1956 és 1973 között titkos szavazással 17 akadémikust választott meg: *Belák Sándor* 1919–1978 / 1970, 0; *Csizmadia Ernő* 1924–1984 / 1973, 1979; *Cselőtei László* 1925–2012 / 1970, 1976; *Horn Artúr* 1911–2003 / 1961, 1967; *Jánossy Andor* 1908–1975 / 1970, 0; *Keresztesi Béla* 1922–2001 / 1973, 1982; *Király Zoltán* 1925–2021 / 1973, 1982; *Láng Géza* 1916–1980 / 1964, 1970; *Kozma Pál* 1920–2004 / 1967, 1973; *Kurnik Ernő* 1913–2008 / 1970, 1976; *Magyar János* 1911–2006 / 1967, 1985; *Mészöly Gyula* 1910–1974 / 1967, 1973; *Sályi Gyula* 1903–1982 / 1962, 0; *Stefanovits Pál* 1920–2016 / 1970, 1976; *Szent-Iványi Tamás* 1920–1991 / 1973, 1979; *Ubrizsy Gábor* 1919–1973 / 1965, 1973; *Westsik Vilmos* 1883–1976 / 1958, 0.

⁶ Horn Artúr Kairóban született 1911. március 21-én. Nagypaja Beöthy Zsolt (1848–1922) irodalomtörténész, az MTA 1877-ben megválasztott levelező, 1884-től rendes tagja, és 1910–1913 között az MTA másodelnöke volt. Fia, Horn Péter (1942–) agrármérnök 1985-től az MTA levelező, 1993-tól rendes tagja.

A megválasztott osztálytagok közül emlékezem professzoraimra a keszthelyi Mezőgazdasági Akadémián: Belák Sándorra és Láng Gézára, akik nagy tekintélynek örvendhettek, és akiknek személyesen is sokat köszönhettem. Érdemesnek tartottak arra, hogy tanulmányaim befejezése után munkatársukká fogadjanak 1957 és 1960 között, majd 1978 után is. Közeli munkatársam és barátom volt Király Zoltán, a világhírű magyar kóréletteni iskola megteremtője, hazai és külföldi tudós-nemzedékek tanítómestere. Különleges hálával emlékezem Ubrizsy Gáborra, aki a budapesti Növényvédelmi Kutató Intézet igazgatója volt, és aki – miután a keszthelyi akadémiáról az 1956-os magatartásom miatt (a *Nemzeti Dal* elszavalása a ledöntött szovjet emlékművön) 1960-ban eltávolítottak – felvett az intézetébe, ahol 18 évig kitűnő feltételek és jó emberek baráti közösségében dolgozhattam. Rajtuk kívül, de velük együtt Kurnik Ernőt és Mészöly Gyulát említem meg, akiknek szakmai munkájából tanulhattam, és ezért én is elmondhatom, a „vállukra állhattam”.

Sajnos ma már az 1956 és 1973 között akadémikussá választott és nemzetközi hírnevet szerzett tudósok nem élnek, de „akikre emlékezünk, azok nem halnak meg”. Láng Géza egyetemi tanáromról – aki 1970 és 1976 között az MTA IV. Agrártudományok Osztályának elnöke volt, és 1980-ban, életének 64. évében meghalt – a keszthelyi egyetem tudománytörténeti kiadványában emlékeztem meg (Horváth, 2004). Ubrizsy Gábor Kossuth-díjas akadémikusról, intézeti igazgatómról – aki 1950 és 1969 között a Budapesti Növényvédelmi Kutató Intézet igazgatója volt, és az 1956-os forradalom és szabadságharc eseményeiben részt vett, és munkahelyükről eltávolított egyetemi tanároknak és kutatóknak állást, megélhetést és kutatási feltételeket biztosított – születésének és halálának évfordulóin és az általa vezetett intézetről több írásomban is megemlékeztem (Horváth, 2005, 2020, 2023).

AZ AGRÁRTUDOMÁNYOK HARMADIK GENERÁCIÓS RENDES ÉS LEVELEZŐ TAGJAI (1976–1990)

Az MTA Agrártudományok Osztályán 1976 és 1990 között megválasztott akadémikusok szintén példaképeim voltak: *Balázs Sándor* 1925–2016 / 1982, 1990; *Barabás Zoltán* 1926–1993 / 1985, 0; *Bócsa Iván* 1926–2007 / 1990, 1995; *Csáki Csaba* 1940– / 1987, 1993; *Dimény Imre* 1922–2017 / 1982, 1990; *Dudits Dénes* 1943– / 1990, 1995; *Győrffy Béla* 1928–2002 / 1987, 1993; *Horn Péter* 1942– / 1985, 1993; *Klement Zoltán* 1926–2005 / 1985, 1993; *Kovács Ferenc* 1921–2015 / 1976, 1982; *Láng István* 1931–2016 / 1979, 1985; *Mészáros János* 1927–2018 / 1976, 1982; *Rajki Sándor* 1921–2007 / 1976, 1990; *Sáringner Gyula* 1928–2009 / 1990, 1995; *Tomcsányi Pál* 1924–2018 / 1990, 1995.

1977-ben Somos András akadémikus, az MTA alelnöke felkért a „Víruskutatás aktuális problémái” című *ad hoc* akadémiai bizottság titkári teendőinek ellátásá-

ra.⁷ 1976-ban Belák Sándor, korábbi egyetemi tanárom, akadémikus javaslatára a Veszprémi Akadémiai Bizottság (VEAB) Mikrobiológiai Munkabizottság elnöke lettem. 1977-ben, miután megszereztem az akadémiai mezőgazdasági tudományok doktora tudományos fokozatot (ma az MTA doktora cím), „megnyílt előttem az út” nem csak az Akadémia szakmai munkájában való részvételre, hanem az MTA akadémikusaival történő gyakoribb találkozásokra és eszmecserekre.

1990. október 5-én az Agrártudományok Osztálya 1990–1996 közötti elnöke, Stefanovits Pál kinevezett az Osztály Növényvédelmi Tudományos Bizottság alelnökének, majd 1996-ban a bizottság elnöke lettem. 1990-ben jött létre az MTA elnöki osztályok közötti bizottság, a Környezet és Egészség Tudományos Bizottság, amelynek tagjaként olyan biológusokkal, orvosokkal, agrártudósokkal találkozhattam, akik az orvosi-biológiai és agrártudomány együttműködésében példát mutattak, és hírnevet szereztek. Szinte kivétel nélkül közel álltunk egymáshoz szakmailag és emberileg is. A legszorosabb szakmai, baráti és családi kapcsolat kötött össze Király Zoltánnal, Sáringer Gyulával, Klement Zoltánnal és Horn Péterrel, akikkel több évtizeden át a legbensőségesebb kapcsolatban álltam. Dudits Dénessel és munkatársaival Szegeden és Keszthelyen sikerült szomatikus sejtfúzióval olyan burgonyahibrideket előállítani, amelynek alapját a *Solanum brevidens* vad fajban kimutatott vírusrezisztencia-gének alapozták meg. Ez az együttműködés és szakmai-baráti kapcsolat mind a mai napig tart. Ahogy most az 1976 és 1990 között megválasztott 15 akadémikusra gondolok, szomorúan kell megállapítanom, hogy közülük 13 már nincs közöttünk, de emlékeik itt vannak velünk.

AZ AGRÁRTUDOMÁNYOK NEGYEDIK GENERÁCIÓS RENDES ÉS LEVELEZŐ TAGJAI (1991–2005)

Az 1991 és 2005 között az MTA Agrártudományok Osztályán megválasztott akadémikusok közül a hetvenéves Bartha Adorján állatvirológus megválasztása 1993-ban az Osztály „régis adóssága volt”. Az állatvirológiai kutatásairól híres Bartha Adorján (1923–1996) már az 1960-as években nemzetközi hírnevet szerzett az adeno-, herpesz- és légzőszervi betegségeket okozó vírusok tanulmányozásával, és elsőként szabadalmaztatott polivalens adenovírus vakcinát, és ugyancsak az ő nevéhez fűződik a csökkentett virulenciájú vírust tartalmazó

⁷ A bizottság elnöki teendőit Láng István akadémikus, az Agrártudományok Osztályának tagja (1979–2016), az MTA főtitkárhelyettese és főtitkára (1993–1999) látta el. Munkakapcsolatunkra a kitűnő együttműködés volt jellemző, amely abban is megnyilvánult, hogy ösztöndíjjal támogatta virológiai munkacsoportom egy külföldi, Magyarországon letelepedett volt aspiránsát és későbbi munkatársamat, továbbá felkért az általa szerkesztett *Környezet- és Természetvédelmi Lexikon* egyik szerzőjének.

Aujeszky-betegség elleni vakcina előállítására vonatkozó eljárás kidolgozása. Ennek ellenére 12 évet kellett várni arra, hogy az akadémiai doktori értekezésének megvédése és a rendszerváltás után feljuthasson a tudósok „Parnasszusára”, miközben voltak olyanok, akiknek ez három év után is sikerült.

Balázs Ervinnek és nekem, akiket 1995-ben választott meg az Osztály az MTA levelező tagjának, és többi tagnak is példakép volt Bartha Adorján⁸ és mindazok, akik 1991–2005 között az MTA tagjai lettek: *Bartha Adorján* 1923–1996 / 1993, 0; *Balázs Ervin* 1948– / 1995, 2001; *Bedő Zoltán* 1951– / 2004, 2010; *Dohy János* 1934–2002 / 1993, 1998; *Harnos Zsolt* 1941–2009 / 1995, 2001; *Heszky László* 1945– / 1998, 2004; *Hornok László* 1947– / 2001, 2007; *Horváth József* 1936– / 1995, 2001; *Kőműves Tamás* 1944– / 2004, 2010; *Mátyás Csaba* 1943– / 2004, 2010; *Nagy Béla* 1941– / 1998, 2004; *Németh Tamás* 1952–2023 / 2001, 2007; *Schmidt János* 1935–2020 / 2001, 2007; *Solti László* 1946– / 2004, 2010; *Solymos Rezső* 1929–2019 / 1998, 2004; *Varga János* 1941– / 2001, 2007; *Várallyay György* 1935–2018 / 1993, 1998.

Örültem annak, amikor 1993-ban az MTA Agrártudományok Osztálya akadémiai levelező taggá választotta ifj. Dohy János egyetemi tanárt – akivel keszthelyi gyermekkoromban, közvetlen a második világháború előtt éveket töltöttem együtt –, id. Dohy János (1905–1990) professzor fiát, aki 1996 és 1999 között az Agrártudományok Osztályának elnökhelyettese, majd 1999 és 2002 között elnöke lett. Az osztályon ebben az időben és 1991 és 2005 között megválasztott akadémiai tagok közül többet is a korábbi időkből személyesen jól ismertem, és közülük hárman a budapesti Növényvédelmi Kutató Intézetben nemcsak munkatársaim, hanem barátaim is voltak (Balázs Ervin, Hornok László, Kőműves Tamás), vagy például Várallyay György, akivel 1969-ben Wageningenben (Hollandia) az Internationaal Agrarisch Centrum ösztöndíjával vendégkutatók voltunk.

Az 1991 és 2005 között eltelt évek szakmai pályafutásom legszebb időszaka volt, amelyet az MTA-nak köszönhetek. 1995-ben – amikor az MTA levelező tagja lettem – Klement Zoltán (1926–2005) akadémikustársam és barátom mondta: „Meglátod, megváltozik az életed.” Nem tudtam pontosan, hogy mire gondolt, de ma már tudom: az MTA második otthonom, az a hely lett, ahova szívesen mentem, ahol szívesen tartózkodtam, és az a hely, amely emberi és szakmai jó érzést, jóllétet biztosított, amely minden emberi tevékenység alapja is. Néhányra gondolva megemlítem az MTA közgyűléseinek tudós emberekhez méltó hangvételét, a kitüntetettekkel együtt érzett örömet; a tudomány és a művészet egységét képviselő esti zenei előadásokat; az osztályülések baráti hangulatát és a találkozások örömét; a „súcsteljesítményt” mutató székfoglalók meghallgatását; az „Ismerjük meg egymást és egymás tudományát” című esti előadásokat, és az

⁸ A rendszerváltás után, 1990-ben Akadémiai Díjat, 1995-ben Széchenyi-díjat kapott. Az MTA rendes taggá választására 73 éves korában, 1996-ban bekövetkezett halála miatt nem került sor.

ezt követő beszélgetéseket; az MTA-t alapító gróf Széchenyi István (1791–1860) nyughelyének megkoszorúzását születése évfordulóján – amelynek során több alkalommal is az MTA és a keszthelyi Pannon Egyetem nevében koszorúztam –; a Széchenyi-díjasok találkozását a miniszterelnök és az MTA elnöke meghívására a Pesti Vigadóban, amely 2018-ban megszakadt, de remélhetőleg folytatódik; a martonvásári Beethoven-hangversenyeken az Osztály tagtársaival együtt eltöltött kellemes órákat; az MTA alapításának évfordulóján egy-egy hársfa elültetését az emlékerdőben (2024-ben a 199., 2025-ben a 200.); a Tudomány Napja alkalmából a határon belül és kívül rendezett előadásokat; a szilveszteri, újévi, kandalló melletti baráti együttléteket, éjszakába nyúló beszélgetéseket az MTA mátraházi vendégházában; az MTA Titkárságának, Hivatalának és az akadémiai osztályok vezetőinek, munkatársainak figyelmességét és segítségét; a vidéki akadémikusok budapesti tartózkodásának megkönnyítését az Akadémia budapesti vendégházaiban; a közlekedési problémákkal élő akadémikusok megsegítését az MTA gépkocsiszolgálatával; és nem utolsósorban az elhunyt akadémikusokról történő megemlékezéseket, és a hozzátartozók gyászt enyhítő, emberi, együttérző szociális segítségét; mind-mind egy olyan magasabb rendű morális-intellektuális intézményre jellemző, mint amilyen az Akadémia. Ennek alapja az egymás ismerete, tisztelete, segítése és együttműködése, amelynek stabilizáló-fenntartó ereje, nemzetet szolgáló küldetése is van.

A teljességre törekvés nélkül megemlítem, hogy az MTA Agrártudományok Osztály javaslatára⁹ lehettem a keszthelyi Pannon Agrártudományi Egyetemen tanszékvezető egyetemi tanár, intézetigazgató és az MTA által az egyetemen létrehozott Tanszéki Virologiai Kutatócsoport vezetője, amely jelentős kutatásra fordítható pénzügyi támogatással lehetővé tette 1995-ben az egyetemről, és az általam vezetett tanszékről a „Bokros-csomag”¹⁰ miatt eltávolított személyek visszavételét.

Balázs Ervin és munkatársai a gödöllői Mezőgazdasági Biotechnológiai Központban – ahol Balázs Ervin 1989-től az intézet igazgatója, majd főigazgatója volt – szekvenálták azt az új rezisztenciát áttörő burgonya Y-vírus törzset,

⁹ 1990-ben az MTA illetékes osztálya véleményezhette és javasolhatta az egyetemeken kinevezésre kerülő egyetemi tanárokat, de ez rövidesen az egyetemek tiltakozása és autonómiája miatt megszűnt.

¹⁰ Bokros Lajos (1954–) közgazdász, politikus, 1995. március 1. és 1996. február 29. között pénzügyminiszter volt. Nevéhez fűződik az 1995 márciusában bejelentett „Bokros-csomag”, amely pénzügyi megszorításokhoz vezetett. Súlyosan érintette az oktatást, amelynek során elbocsátásokra került sor. Az egyetemeken tüntetésekkel is tiltakoztak ellene. Bokros (2022) *Szocializmus: egy eszme tragédiája* című könyvében arról írt, hogy ez az eszme milliókat vezetett téves útra, mivel megvalósítása lehetetlen volt. Könyvében elismerte, hogy őt magát is hatalmába kerítette, de ma már látható, hogy „elhibázott gazdaságpolitika” volt, ahogy a későbbi is, amelyhez a nevére elhíresült „Bokros-csomag” is hozzájárult.

amelyet Keszthelyen identifikáltunk. E helyen megemlítem, hogy 1995/96-ban az MTA Pécsi Akadémiai Bizottság (PAB) alelnökévé választottak meg, ami lehetőséget adott a dunántúli régió tudományos életének akadémikusokkal és az MTA köztestületi tagjaival való szoros együttműködésére. Az MTA Pécsi Területi Bizottsága (PAB) és az MTA Veszprémi Területi Bizottsága (VEAB) 2005 óta minden év októberében közös konferenciát szervezett „Pannon Tudományos Nap” címmel a nagykanizsai Egyetemi Campusban. A konferencia célja a dunántúli régióban elért legújabb és legérdekesebb tudományos eredmények bemutatása és kitüntetések átadása.¹¹

AZ AGRÁRTUDOMÁNYOK ÖTÖDIK GENERÁCIÓS RENDES ÉS LEVELEZŐ TAGJAI, AZ „ALAPÍTÓ ATYÁK” ŐSEI (2006–2024)

Az MTA Agrártudományok Osztálya mai 29 akadémikus tagja¹² közül 16-an az 1940-es években születtek, amikor az „alapító atyák” az osztály megszervezésével voltak elfoglalva: *Barna Balázs* 1948– / 2013, 2019; *Barnabás Beáta* 1948– / 2007, 2013; *Csákiné Michéli Erika* 1959– / 2019, 0; *Faragó Sándor* 1953– / 2022, 0; *Gócza Elen* 1965 / 2022, 0; *Harrach Balázs* 1952– / 2016, 2022; *Helyes Lajos* 1956– / 2022, 0; *Kovács Melinda* 1959– / 2013, 2019; *Mesterházy Ákos* 1945– / 2007, 2013; *Mézes Miklós* 1953– / 2010, 2016; *Neményi Miklós* 1947– / 2010, 2016; *Popp József* 1955– / 2019, 0; *Rajkai Kálmán* 1951– / 2016, 2022; *Szendrő Zsolt* 1947– / 2016, 2022; *Tóth Miklós* 1950– / 2011, 2016; *Veisz Ottó* 1955– / 2019, 0. Az Osztály büszke arra, hogy 29 tagja között 4 tudós nő van: *Barnabás Beáta* (1948)¹³ és *Kovács Melinda* (1959–)¹⁴ az MTA rendes tagjai, *Csákiné Michéli Erika* (1959–) és *Gócza Elen* (1965–) az MTA levelező tagjai.

Balázs Ervin (1948–) az MTA rendes tagja, osztályelnök, második elnöki ciklusának kezdetén alelnöktársaival, *Popp József* (1955–) és *Szendrő Zsolt* (1947–)

¹¹ Az 1999. évi Pannon Tudományos Napon tartottam meg a PAB alelnökeként a *Tulipán: a tudomány virága, a virág tudománya* című előadást, amely a növényvírusok felfedezésével és a vírusok primér gazdanövényeivel kapcsolatban elért eredményeket mutatta be. Ekkor nyertem el a PAB tudományos kitüntetését, a PAB Ezüst Érem Díjat. Az előadás kibővített formában 2012-ben Veszprémben, a Vár Occa Műhely gondozásában jelent meg.

¹² Az MTA rendes tagjai: Balázs Ervin osztályelnök, Barna Balázs, Barnabás Beáta, Bedő Zoltán, Csáki Csaba, Dudits Dénes, Harrach Balázs, Heszky László, Horn Péter, Hornok László, Horváth József, Kovács Melinda osztályelnök-helyettes, Kőmíves Tamás, Mátyás Csaba, Mesterházy Ákos, Mézes Miklós, Nagy Béla, Neményi Miklós, Rajkai Kálmán, Solti László, Szendrő Zsolt osztályelnök-helyettes, Tóth Miklós, Varga János.

Az MTA levelező tagjai: Csákiné Michéli Erika, Faragó Sándor, Gócza Elen, Helyes Lajos, Popp József osztályelnök-helyettes, Veisz Ottó.

¹³ Barnabás Beáta az MTA főtitkár-helyettese volt (2014–2020).

¹⁴ Kovács Melinda az MTA Agrártudományi Osztály elnökhelyettese volt (2016–2022).

akadémikusokkal együtt levélben köszönte meg az eddig végzett munkát az Osztály tagtársainak. A következő három év prioritásait kiemelve rámutatott (1) a nemesítés lehetőségeinek kiaknázására a molekuláris technológiák bevezetésével; (2) a digitalizáció és az informatika széles körű alkalmazására, a mesterséges intelligenciára is tekintettel; (3) az *On Health* szellemiségéhez alkalmazkodó tudatos és tudományos kutatásra az agrárium egész területén; (4) az egészséges ételmisszer biztosítására; (5) az éghajlatváltozással kapcsolatos kockázatok elemzésére és a válaszok kidolgozására.

Hornok László (1947–), az MTA rendes tagja, egyetemi tanár 2023. február 21-én vitaindító előadást tartott az MTA-n *Az agrárfelsőoktatás középtávú jövőképe* címmel, amely olyan fontos szempontokra hívta fel a figyelmet, amelyek a szakma irányítóit, az egyetemek vezetőit és az agrárkutatókat, beleértve az MTA Agrártudományok Osztály tagjait is elgondolkodásra készítette. Ismert, hogy az Osztály feladatai nagyon széleskörűek. Az Osztály figyelemmel kíséri, segíti és értékeli a tudományágazat körében folyó tudományos tevékenységet; állást foglal tudományos, tudománypolitikai, tudományszervezési kérdésekben; véleményt nyilvánít az Akadémia által támogatott tanszéki kutatócsoportok és egyéb kutatóhelyek tevékenységéről. Tudományos és állandó bizottságokat működtet, interdiszciplináris területen részt vesz osztályközi tudományos és állandó bizottságok munkájában. Kutatási pályázatokat ír és véleményez. Szakterületéhez tartozó kutatási, oktatási és közéleti tevékenység elismerésére díjakat adományoz. Az MTA Doktori Szabályzata és az osztály ügyrendje által meghatározott módon közreműködik az MTA doktora cím odaítélésével kapcsolatos eljárásban. Az évi rendes Közgyűléshez és a Magyar Tudomány Napjához kapcsolódva tudományos rendezvényeket szervez. Székfoglalókat, felolvasó üléseket, emlékbeszédeket, emléküléseket rendez. Tudományos magyar és idegen nyelvű folyóiratokat, könyveket gondoz, tudományos könyvkiadást támogat. Az Osztály az MTA Alapszabályában és Ügyrendjében meghatározottak szerint működik. Havi rendszerességgel tart osztályüléseket (URL2).

A 2006 és 2022 közötti tagválasztások során különös öröm töltött el, hogy mindazokat, akiket az MTA levelező tagjának javasoltam, megválasztottak, és később az MTA rendes tagjai lettek. Ez az időszak számomra azért is emlékezetes, mert megvalósulhatott az az „álmom”, hogy a „testvér agráregyetemek” között nem a hallgatók megnyeréséért („egymás leküzdéséért”) folyó harc a fontos, hanem az oktatási-kutatási együttműködés, a minél színvonalasabb egyetem megvalósítása. Ebben kaptam támogatói egyetértést a kaposvári egyetemen Horn Péter (1942–) rektortól, akadémikustól, Kovács Melinda (1959–) rektorhelyettestől, akadémikustól, Dér Ferenc (1944–2017) intézetigazgatótól, a mosonmagyaróvári egyetemen Neményi Miklós (1947–) egyetemi tanártól, akadémikustól és a gödöllői egyetem (Budai Campus) rektorától, Palkovics László Amandtól (1960–), az MTA doktorától, amikor mindhárom egyetemen egyetemi tanárként

részt vettem a tanszéki munkában, az előadásokban, a doktorképzésben, egyetemi jegyzetek és könyvek írásában.

Az MTA Agrártudományok Osztályt szomorú veszteség érte 2023-ban: 71 éves korában meghalt Németh Tamás (1952–2023) akadémikus, az MTA főtítkára (2008–2014) és az Osztály elnöke (2016–2022).

Az MTA Agrártudományok Osztály tagjaival kapcsolatban megállapítható, hogy a legfiatalabbakat 37 éves korukban választották meg, ez a három levelező tag: Gelei József (1885–1952) zoológus, Manninger Rezső (1890–1970) állatorvos, Dudich Endre (1895–1971) zoológus. A legidősebb korban, 77 évesen megválasztott levelező tag Kreybig Lajos (1879–1956) növénynevelő volt. Az elmúlt 75 évben akadémiai levelező taggá választott tudósok 55–56 évesek voltak. A 2019 és 2024 közötti ötödik generációs akadémiai levelező tagokat nem számítva¹⁵ az Agrártudományok Osztályán – a 75 év alatt – tíz levelező tag rendes taggá történő megválasztására leginkább azért nem került sor, mert egy-három évvel a levelező taggá választásukat követően meghaltak: Fehér Dániel (1890–1955) 1954-es megválasztását követően egy év múlva, 1955-ben, Csukás Zoltán (1900–1957) 1954. évi levelező taggá választását követően három év múlva, 1957-ben meghalt. Voltak olyan levelező tagok is, akik több évvel levelező taggá választásuk után sem nyerték el az MTA rendes tagságot: Sályi Gyula (1903–1982) 20 évvel, Westsik Vilmos (1883–1976) 18 évvel, Obermayer Ernő (1888–1969) 16 évvel, Belák Sándor (1919–1978) 8 évvel, Rapaics Raymund (1885–1954) hat évvel a levelező taggá választást követően sem lehettek az MTA rendes tagjai.

AZ MTA AGRÁRTUDOMÁNYOK OSZTÁLY KÜLSŐ TAGJAI (1995–2022)

A külső tag elnevezést az MTA-nak már az 1869-ben elfogadott alapszabálya bevezette, de 1964-ben meg is szüntette. Az MTA 1990-ben állította vissza a külső tagságot új tartalommal, amelynek értelmében külső taggá a külföldön élő, de magát magyarnak valló tudós tekinthető és választható. Az MTA 197. közgyűlése (2024. május 24.) 10. napirendje a külső tagok jogainak kiterjesztésével foglalkozott azzal a céllal, hogy a külső tagok hatékonyabban bekapcsolódhassanak az Akadémia életébe. Ennek megfelelően határozat született: „Külső taggá

¹⁵ Az akadémiai levelező taggá választást követően általában hat év múlva következhet be a rendes taggá választás abban az esetben, ha ennek tudományos feltételei teljesülnek. A 2019-ben és 2022-ben megválasztott levelező tagok rendes taggá választására 2025-ben (Csákiné Micheli Erika 1959–, Popp József 1955–, Veisz Ottó 1955–) és 2028-ban (Farágó Sándor 1953–, Gócza Elen 1965–, Helyes Lajos 1956–) kerülhet sor.

az az életvitelszerűen külföldön élő, tudományos tevékenységet külföldön folytató tudós választható, aki magát magyarnak vallja és szoros kapcsolatot tart a magyar tudományos élettel, aki tudományát nemzetközileg kiemelkedően, elismerten és különösen magas színvonalon, alkotó módon műveli, publikációs adatai megjelennek az akadémiai tudományos bibliográfiai adatbázisban (MTMT), továbbá tudományos teljesítménye megfelel annak a tudományos teljesítménynek, amely az adott időszakban levelező tagnak jelölt tudósokat jellemzi.”

Az MTA Agrártudományok Osztálya tíz külső tagot választott akadémiai külső taggá. Az Osztály első külső tagja az USA-ban élő Kosztarab Mihály (1927–2022) entomológus volt, aki 1995-ben lett az Akadémia és az Osztály külső tagja. Rendszeresen látogatott haza, és jó kapcsolatokat ápolt a hazai entomológusokkal. Gyakran vendégünk volt a budapesti Növényvédelmi Kutató Intézet keszthelyi laboratóriumában, ahol nemcsak tudományról, hanem erdélyi emlékeiről is beszélt. Az MTA Agrártudományok Osztálya 1998-ban választotta Kasztori Rudolf (1935–) magyar nemzetiségű agrármérnököt, növényfiziológust, az Újvidéki Egyetem tanszékvezető egyetemi tanárát az MTA külső tagjává. Németh Ferenc (1933–) Hollandiában élő állatorvos 1998-ban lett az Osztály külső tagja. 2001-ben Maliga Pál (1946–), az USA-ban élő növényi molekuláris genetikus lett az MTA külső tagja. Részt vett az Osztály veszprémi értekezletén 2023. május 9-én, ahol az Osztály az MTA 2025. évi akadémikusválasztásának irányelveit tárgyalta meg. Camprag Dusán (1925–2021), az Újvidéki Egyetem (Szerbia) növényvédelmi állattan professzora 2004-ben lett az MTA Agrártudományok Osztály külső tagja. A Pannon Agrártudományi Egyetem (Keszthely) tiszteletbeli doktora és a Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia rendes tagja 2021-ben, 96 éves korában halt meg. 2007-ben a Svédországban élő állatorvos, Belák Sándor (1946–), 2008-ban pedig a Németországban élő Lelley Jan Iván (1938–)¹⁶

¹⁶ Lelley Jan Iván a *Deutsche-Ungarische Gesellschaft in der Bundesrepublik Deutschland (DUG)* alelnöke. Kezdeményezésére jött létre az MTA és a DUG által alapított kutatási díj (a Wolfgang Kessler-díj), amelyet magyar doktori iskolában kitűnő eredményt elérő hallgató kaphat meg. Az első díjat a doktori iskolámban végzett tehetséges hallgatóm, Dongó Anita nyerte el, aki Németországban és Franciaországban kapott később ösztöndíjat. A 2023. évi Janelly Agrárkutatói Díjat – amelyet az MTA Agrártudományok Osztálya és a Janelly Akademia zur Exzellenzförderung der Deutsch-Ungarischen Gesellschaft alapított – ünnepélyes külsőségek között adták át 2023. október 11-én a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem (MATE) Budai Campusán. A díjakat Balázs Ervin akadémikus, az MTA Agrártudományok Osztálya elnöke, Gerhard Papke, a Német–Magyar Társaság elnöke, Jakab István (1949–), az országgyűlés alelnöke, Hegedűs Attila egyetemi tanár, az MTA doktora, a díjazottak doktori iskolájának vezetője és Lelley Jan Iván, az MTA Agrártudományok Osztály külső tagja, a DUG elnöke adta át. A két díjazott, Kutnyánszki Virág a *Madárelőhely alapú ökológiai hálózat fejlesztése Szekszárd térségben* és Jákli Eszter a *A környezeti nevelés tájépitészeti lehetőségeinek vizsgálata budapesti alapfokú oktatási intézmények szabadterein* címmel tartott előadásaik után vették át a kitüntetést.

mikológus lett az Osztály külső tagja. Lelley Jan Iván 2023. május 9-én részt vett az MTA Agrártudományok Osztály veszprémi értekezletén. Nagy Éva (1951–) állatorvost, a Guelphi Egyetem Állatorvosi Karának (Kanada) egyetemi tanárát 2008-ban választotta az MTA Agrártudományok Osztálya külső taggá. Nagy Éva a gödöllői Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem címzetes egyetemi tanára, 2023-ban elnyerte az Akadémia külső tagjának járó legnagyobb elismerést, az Arany János-díjat. 2023. május 9-én részt vett az Osztály veszprémi értekezletén. Békés Ferenc (1947–) agrokémikust 2013-ban választotta meg az Osztály külső tagjának. 1987-ben emigrált Ausztráliába, ahol az Ausztrál Nemzetközösségi Tudományos és Ipari Kutató Szervezet (CSIRO) Növényipari Intézetének és Gabonaminőségi Kutató Laboratóriumának vezetője lett. Székfoglaló előadását az MTA-n 2014. február 14-én tartotta *A sütőipari minőség fogalom fejlődése a gabonakémia születésétől napjainkig a gabonavegyész szemével* címmel. Koncz Csaba (1954–) növényi molekuláris biológus és genetikus 2019-ben lett az Osztály külső tagja. 1984-től a kölni Max-Planck-Institut für Pflanzenzüchtungsforschung csoportvezető kutatója. Kiss Levente (1966–) mikológust, a budapesti Növényvédelmi Kutató Intézet volt igazgatóját, jelenleg Ausztráliában (University of Southern Queensland, Toowoomba) élő egyetemi tanárt 2023-ban választotta külső tagjává az MTA Agrártudományok Osztálya.

UTÓIRAT

A Magyar Tudományos Akadémia Agrártudományok Osztálya 75 éves fennállása idején, 1949–2024 között, 91 tudóst választott tagjává (87 férfit és 4 nőt). Az első halottja Marek József (1868–1952) állatorvos volt, az Osztály első, 1949–1952 közötti elnöke. Az utolsó halottja a 2023. május 9-én elhunyt Németh Tamás (1952–2023) mezőgazdász, agrárkémikus, aki 2008 és 2014 között az MTA főtitkári tisztelet és az Osztály osztályelnöki tiszteletét (2016–2022) is betöltötte. Rajtuk kívül az eltelt 75 évben 60 akadémikus osztálytársunk hunyt el.

A Magyar Tudományos Akadémia fennállásának közelgő 200. évfordulóján (vö.: Hegyi, 2024) a 29 tagú Osztály vezetői, tagjai, a köztestületi tagokkal együtt, tisztelettel és hálával emlékeznek meg az „alapító atyákról”, az utódaikról és azokról is, akik az Akadémia történetének válságos éveiben ellenére is hozzájárultak ahhoz, hogy az MTA a „Nemzet tanácsadója” és „Legelfogadottabb intézménye” lett. Freund Tamás (1959–) akadémikus, az MTA elnöke 2024-ben, a 200. évforduló hajnalán *Köszöntőjében* mondta: „az Akadémia és közössége a nemzet szerves és szolidáris része, Sorstárs, nem pusztán szenvtelen tanácsadó” (URL3, URL4).

Az emlékezés óráiban jövőbe vetett hittel az Osztály azon fáradozik, hogy tovább gazdagíthassa a tudományokban, az ország előtt álló feladatokban és a nemzetközi kapcsolatokban eddig elért eredményeit, és a tudomány határtalansága miatt „Határtalan történetének” folytatója lehessen.

Sic itur ad astra!

Köszönetemet fejezem ki Gémesné Juhász Anikó, PhD, az MTA Agrártudományok Osztály osztályvezetőjének az Osztály néhány tagjával kapcsolatban küldött adatért.

IRODALOM

- Berényi Dénes (1996): Fizika az ezredfordulón. 1. A fizika megszületése és fejlődése napjainkig. *Debreceni Szemle*, 1, 29–43.
- Bokros Lajos (2022): *Szocializmus: egy eszme tragédiája*. Budapest: Kocsis Kiadó Zrt.
- Csete László (1999): 1949–1969. In: Kovács Ferenc (szerk.): *Magyar Tudományos Akadémia Agrártudományok Osztálya 50 éve (1949–1999)*. Budapest: Agroinform Kiadó, 15–42.
- Gribben, John (2004): *A tudomány története 1543-tól napjainkig*. (ford. Both Előd) Budapest: Akkord Kiadó Kft.
- Hegy Pál (2024): 2025-ben 200 éves az MTA – Az ünnepi előkészületekről. *Magyar Tudomány*, 185, 5, 583–600. DOI: 10.1556/2065.185.2024.5.1, https://mersz.hu/dokumentum/matud202405__4/#matud202405_f102743
- Horváth József (2004): Tanítvány és kolléga visszaemlékezései Prof. Dr. Láng Géza egyetemi tanárra, az MTA rendes tagjára. (*Georgikon Kiskönyvtár Tudománytörténeti Füzetek* 16) Keszthely: Pannon Agrártudományi Egyetem, 35–39.
- Horváth József (2005): A Herman Ottó úti szellem. Valóság és misztérium. *Növényvédelem*, 41, 571–573. <https://www.agraroldal.hu/a-herman-uti-szellem-valosag-es-misztarium.html>
- Horváth József (2020): *A Növényvédelmi Kutató Intézet emlékezete. 140 éves a Növényvédelmi Intézet*. Budapest: Inform Kiadó és Nyomda Kft., 37–49.
- Horváth József (2023): Emlékezés az 50 éve elhunyt Ubrizsy Gábor akadémikusra, a tudomány, a művészet és az iskolateremtés professzorára. *Magyar Tudomány*, 184, 12, 1601–1604. DOI: 10.1556/2065.184.2023.12.17, https://mersz.hu/dokumentum/matud202312__24/#matud202312_f95903
- Kónya Sándor – Kosáry Domokos – Makkai László et al. (1973): *A Magyar Tudományos Akadémia másfél évszázada 1825–1975*. Budapest: Akadémiai Kiadó. <https://real-eod.mtak.hu/9840/>
- Kovács Ferenc (1999a): *Magyar Tudományos Akadémia Agrártudományok Osztálya 50 éve (1949–1999)*. Budapest: Agroinform Kiadó
- Kovács Ferenc (1999b): 1990–1999. In: Kovács Ferenc (szerk.): *Magyar Tudományos Akadémia Agrártudományok Osztálya 50 éve (1949–1999)*. Budapest: Agroinform Kiadó, 71–97.
- Láng István (1999): 1970–1979. In: Kovács Ferenc (szerk.): *Magyar Tudományos Akadémia Agrártudományok Osztálya 50 éve (1949–1999)*. Budapest: Agroinform Kiadó, 43–58.
- Markó László – Burucs Kornélia – Balogh Margit et al. (2003): *A Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1825–2002. I–III.*, Budapest: MTA Társadalomkutató Központ-Tudománytár. <https://real-eod.mtak.hu/7573/>
- Stefanovits Pál (1999): 1980–1989. In: Kovács Ferenc (szerk.): *Magyar Tudományos Akadémia Agrártudományok Osztálya 50 éve (1949–1999)*. Budapest: Agroinform Kiadó, 59–70.

URL1: <https://mta200.hu/mta200/az-mta-tortenete-106336>

URL2: <https://mta.hu/iv-osztaly/bemutatkozik-a-iv-osztaly-105610>

URL3: https://mta.hu/kozgyules2019_rendkivuli/az-akademia-megujult-kuldetese-az-mta-elnoke-sege-alta-elfogadott-valtozat-110232

URL4: <https://mta200.hu/mta200/freund-tamas-az-mta-elnoke-koszontoje-106348>